

جمهوری اسلامی ایران
مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت

۲۶ و ۲۷ اردیبهشت ۱۴۰۳

چالش‌ها و راهکارهای تحول کشور بر اساس سند الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت

بررسی چالش تأمین مالی زیرساخت‌های آیین‌های دینی و ارائه راهکارهایی مبتنی بر یک الگوی اسلامی – ایرانی

محمد سلیمانی، امیر حسینی

عضو هیئت علمی دانشکده معارف اسلامی و اقتصاد دانشگاه امام صادق علیه السلام؛ دانشجوی مقطع دکتری اقتصاد اسلامی دانشگاه امام صادق علیه السلام

چکیده

در سند الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، تدابیری وجود دارد که تحقق آن‌ها نیازمند توجه ویژه به آیین‌های دینی است. آیین‌های اجتماعی و مناسک دینی ضمن تقویت روحیه دین‌داری، کارکردهای ویژه‌ای در حوزه ارتقای سرمایه اجتماعی و تقویت عوامل درونی انگیزش دارد که باعث شکوفایی ظرفیت‌هایی می‌شود که تحقق الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت را محتمل‌تر می‌سازد. از سوی دیگر، از دیرباز شاهد نوآوری‌های متعددی در حوزه تأمین مالی آیین‌های اجتماعی اسلام بوده‌ایم و ابزارها و ترتیبات نهادی خاصی در این حوزه وجود داشته است. در شرایط کنونی، مسئله تأمین مالی رویدادهای مذهبی با توجه به نوع ورود بودجه‌ها و اعتبارات دولت، بودجه‌های مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها و نیز کمک‌ها و هدایای مردمی دچار برخی کاستی‌ها شده است. از این‌رو این مقاله با تأکید بر مقوله مردمی‌سازی اقتصاد به دنبال ارائه راهکارهایی مبتنی بر الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت است. و این امر مستلزم بسط راهکارهایی نظیر تأمین مالی جمعی به روش‌های مختلف و برنامه‌ریزی دقیق برای مشارکت دولت، شرکت‌های خصوصی و مشارکت بخش مردمی می‌باشد.

مقدمه

در سند الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، تدابیری وجود دارد که تحقق آنها نیازمند توجه ویژه به آیین‌های دینی است. آیین‌های اجتماعی و مناسک دینی ضمن تقویت روحیه دین‌داری، کارکردهای ویژه‌ای در حوزه ارتقای سرمایه اجتماعی و تقویت عوامل درونی انگیزش دارند که باعث شکوفایی ظرفیت‌هایی می‌شود که تحقق الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت را محتمل‌تر می‌سازد. در واقع، در سند الگو، تدابیری که مستلزم توجه به تأمین مالی آیین‌های دینی باشند، چندین مورد هستند. برخی از این تدابیر از این قرارند:

- تبیین و ترویج اسلام ناب محمدی(ص) متناسب با مقتضیات روز (تدبیر یکم)
- تقویت و تعمیق فرهنگ توحیدی و معادباور و ایمان به غیب (تدبیر دوم)
- بسط فرهنگ قرآنی و تعمیق معرفت و تداوم محبت اهل بیت(ع) از طریق زنده نگه داشتن فرهنگ عاشورا و انتظار بدون انحراف و بدعت (تدبیر سوم)
- ترویج آموزه‌های اخلاق اسلامی و هنجارهای مدنی و تبلیغ عملی دین (تدبیر چهارم)
- شناساندن علمی و واقع‌بینانهٔ ارزش‌ها و دستاوردهای انقلاب اسلامی (تدبیر پنجم)
- گسترش تعلیم و تربیت وحیانی، عقلانی و علمی (تدبیر ششم)
- تربیت نیروی انسانی توانمند، خلاق، مسئولیت‌پذیر و دارای روحیهٔ مشارکت جمعی با تأکید بر فرهنگ جهادی و محکم‌کاری (تدبیر هفتم)
- گسترش و تقویت تشکل‌های مردمی به منظور افزایش سرمایه اجتماعی و تحکیم ساختار درونی نظام (تدبیر ۴۶ ام)
- تقریب مذاهب اسلامی و تحکیم اتحاد و انسجام مسلمانان از طریق تأکید بر مشترکات دینی و پرهیز از اهانت به مقدسات مذاهب اسلامی (تدبیر ۵۴ ام)

از دیرباز شاهد نوآوری‌های متعددی در حوزه تأمین مالی آیین‌های اجتماعی اسلام بوده‌ایم و ابزارها و ترتیبات نهادی خاصی در این حوزه وجود داشته است. در شرایط کنونی، مسئله تأمین مالی رویدادهای مذهبی با توجه به نوع ورود بودجه‌ها و اعتبارات دولت، بودجه‌های مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها و نیز کمک‌ها و هدایای مردمی دچار برخی کاستی‌ها شده است؛ زیرا از یک‌سو اراده متولیان این مناسک بر این بوده است که وابسته به دولت‌ها نباشند و از سوی دیگر خود دولت‌ها نیز معمولاً تأمین مالی این مناسک را در اولویت‌های خود قرار نمی‌دانند، از این رو هیچگاه الگوی خاصی برای تأمین مالی مناسک دینی وجود نداشته است و صرفاً طبق علائق و سلاطین عموم مردم (که گاهی برای رفع مشکلاتشان، نذوراتی داشته‌اند و گاهی به‌دلیل محبت به مناسک دینی، اقدام به نذر یا وقف یا هبه یا صدقه نموده‌اند)، این مناسک دینی تأمین مالی شده‌اند. ضمن اینکه شرعاً مواردی مانند خمس را نیز نمی‌توان برای برگزاری این مناسک مصرف نمود. در بودجه رسمی دولت نیز مستقیماً هیچ مبلغی به این آیین‌ها و مناسک اختصاص نیافته است. یکی از علل مهم کم بودن مراسم در آیین‌های شادمانه‌ی دینی (نظیر میلادهای معصومین و اعیاد دینی) و یکی از علل مهم عدم سازماندهی در آیین‌های سوگوارانه دینی، مشکل عدم تأمین مالی است. لذا هماهنگی بین آرای بسیاری از مسائل مهم جامعه نظیر گردشگری، تجارت، نظام بانکی، نظام تولید و… الگوها و مدل‌های تأمین مالی وجود دارد، برای مناسک دینی نیز نیاز مبرم به ارائه یک الگوی جامع تأمین مالی وجود دارد. پس مسأله‌ی این رساله، چالش‌های تأمین مالی آیین‌های دینی است. لذا سؤال اصلی این تحقیق این است که چه راهکارهایی برای تأمین مالی آیین‌های دینی می‌توان ارائه داد؟ و اساساً وزن و جایگاه دولت، شرکت‌های بزرگ و آحاد مردم در این تأمین مالی چیست و چگونه تعریف می‌شود؟ در واقع، در زمینه تأمین مالی زیرساخت‌های آیین اربعین، دچار خلأ جدی در ترتیبات نهادی همکاری و هماهنگی بین آن‌ها هستیم و سؤال این است که این ترتیبات نهادی باید چگونه باشد؟ و چه الگوی جامعی می‌توان ارائه داد که در آن ترتیبات نهادی همکاری و هماهنگی بین این سه بخش، لحاظ شده باشد؟

در این انتهای این تحقیق، اقدام به ارائه راهکارهایی برای تأمین مالی آیین‌های دینی می‌نماییم که در آن، نقش دولت، شرکت‌های بزرگ و بخش سوم اقتصاد در این تأمین مالی مشخص باشد و چالش تأمین مالی آیین‌های دینی مرتفع گردد.

روش تحقیق

روش این پژوهش مبتنی بر مطالعه کتابخانه‌ای و بررسی منابع مطالعاتی موجود بوده است.

منابع

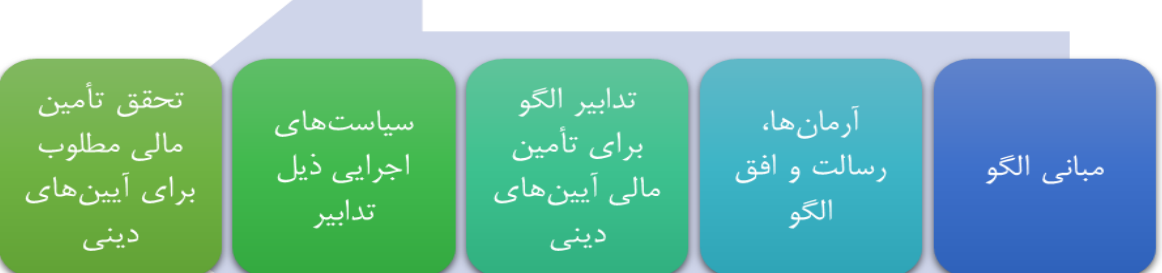
- امیربیک، مرضیه، برادران، محمدمهدی. حسینی‌واعظ، سیدجلال‌الدین. و انوشه، سیدسجاد (۱۴۰۰). بررسی و تدوین مدل توسعه تأمین مالی جمعی در سازمان‌های دینی (نمونه موردی حرم مطهر رضوی). دوفصلنامه علمی تحقیقات مالی اسلامی، سال دهم، شماره دوم، بهاروتابستان ۱۴۰۰،صص۳-۶۰۳-۶۴۲
- بابایی، عباس، باصری، احمد. ناظمی‌اردکانی، مهدی. و مرادی، حجت‌الله (۱۳۹۶). تدوین راهبردهای تقویت کارکردهای هیأت‌های مذهبی با رویکرد ارتقاء قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران. فصلنامه مطالعات راهبردی بسیج، سال بیستم، شماره۷۵، تابستان ۱۳۹۶.
- بهاری‌فر، حامد. شهرابی، محسن. جلال، محمد. (۱۳۹۵). الگوی تأمین مالی بنگاههای کوچک و متوسط: تأمین مالی جمعی؛ مفاهیم، مدل‌ها و ملاحظات قانون‌گذاری. مرکز پژوهش‌های مجلس. خرداد ۱۳۹۵
- پویافر، محمدرضا (۱۳۹۹). مقایسه الگوی فعالیت‌های خیر دینی ایرانیان و عراقیان در آیین پیاده‌روی اربعین. راهبرد فرهنگ، شماره ۵۲، زمستان ۱۳۹۹.
- حسن‌زاده سروسناتی، حسین. تمیزی‌فر، مهدی و سیمپاری، محمدرضا (۱۳۹۷). تأمین مالی جمعی، الگویی مناسب جهت جذب مشارکت‌های خیرین. دوفصلنامه علمی پژوهشی تحقیقات مالی اسلامی، سال هشتم، شماره اول (پیاپی۱۵)، پاییز و زمستان ۱۳۹۷، صص۵۹-۹۰.
- حسینی، سیدحسین و سلیمانی، محمد (۱۳۹۸). الگوی مشارکت مردم در اقتصاد با تأکید بر اندیشه امام خمینی (ره). معرفت اقتصاد اسلامی. سال یازدهم، شماره اول، پیاپی ۲۱، پاییز و زمستان ۱۳۹۸، صص ۱۳۱-۱۵۰.
- درخشان، مرتضی و نصراللهی، خدیجه (۱۳۹۳) تحلیل اثر توسعه بخش سوم اقتصاد بر شاخص‌های اقتصادی و راهکارهای توسعه آن در ایران. فصلنامه علمی پژوهشی اقتصاد اسلامی. سال چهاردهم، شماره ۵۵، پاییز ۱۳۹۳.
- اروش، سید علیقلی و فرزانه حسن‌زاده، زاله (۱۳۹۲). تأثیر مسئولیت اجتماعی بر کیفیت و پیامدهای رابطه سازمانی. مطالعات رفتار سازمانی. سال ۲، پاییز ۱۳۹۲، شماره ۳ (پیاپی۶).
- صیاغ کرمانی، مجید و عاقلی، لطفعلی. (۱۳۸۳). ضرورت ارتقای تعاونی‌ها و جایگاه آن در بخش سوم اقتصاد، فصلنامه مدرس علوم انسانی، دوره ۸، شماره ۲، تابستان ۱۳۸۳.
- صیاف‌زاده، محمدصادق، سجادی، سیدمحسن. و عباسی، رسول (۱۳۹۹). شناسایی عوامل مؤثر بر خوداتکایی مالی مساجد؛ مورد مطالعه مساجد استان قم. اسلام و پژوهش‌های تربیتی. سال دهم، شماره اول، بهاروتابستان۱۳۹۹، صص۵-۲۲.
- طغیانی، مهدی. درخشان، مرتضی. و نصراللهی، خدیجه (۱۳۹۳) پیشنهاد مدل نظری جهت صیانت از وقف و امور خیریه در بخش سوم اقتصاد با وجود اطلاعات نامتوازن. دوفصلنامه علمی پژوهشی مطالعات اقتصاد اسلامی. سال هفتم، شماره اول. پیاپی ۱۳. پاییز و زمستان ۱۳۹۳. صص ۱۵۳-۱۸۲.
- عباسی، رسول. طالقانی، غلامرضا. عابدی جعفری، حسن. و قنیهی، ابوالحسن (۱۳۹۲). طراحی و تدوین الگوی تعامل مسجد و سازمان‌های محیطی. دوفصلنامه علمی تخصصی اسلام و مدیریت. سال دوم، شماره سوم، بهاروتابستان۱۳۹۲، صص۷۹-۹۴.
- عصاره‌نژاد دژفولی، سینا. (۱۴۰۲). ارزیابی عملکرد کانون‌های فرهنگی هنری مساجد. مرکز پژوهش‌های مجلس، مهر ۱۴۰۲.
- غیائی، هادی. بزویی، محمدرضا و نصیری، امید (۱۴۰۰). واکاوی اثرهای مناسک دینی در زیست خانوادگی؛ مورد مطالعه آیین پیاده‌روی زیارت اربعین حسینی. فصلنامه علمی مطالعات فرهنگ-ارتباطات، شماره ۵۶، سال ۲۲، زمستان ۱۴۰۰، صص ۲۱۹-۳۳۹.
- فتحعلی خانی، مازیا. (۱۳۹۱). رابطه مسجد و دولت، رابطه‌ای استراتژیک. خبرگزاری مسجد، https://news.masjed.ir/u/ctl

سند و مبنی کفین سراسر الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت

۳

نتایج و بحث

در این مقاله، ابعاد مختلف چالش تأمین مالی زیرساخت‌های آیین‌های دینی مورد بررسی قرار گرفت. این چالش بعنوان یکی از چالش‌های مهم جامعه، نیازمند بازنگری جدی است زیرا به آیین‌های دینی بعنوان یکی از پدیده‌های مهم در راستای تحقق الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت باید توجه لازم انجام شود. چالش‌های مربوط به تأمین مالی این آیین‌ها عمدتاً ناشی از عدم برنامه‌ریزی صحیح و عدم تقسیم‌بندی وظایف در بین دولت، شرکت‌های بزرگ و عموم مردم بود. در ادامه بحث نیز راهکارهای مختلفی برای این چالش‌ها ارائه گردید. این راهکارها را می‌توان در سه کلمه خلاصه نمود: مردمی‌سازی، کاهش هزینه‌ها و درآمدزایی. خلاصه همه مباحث فوق در الگوی مفهومی زیر قابل بیان است:

در تأمین مالی زیرساخت‌های آیین‌های دینی باید ابتدا موضوعات پروژه‌های مدنظر مشخص گردد.

برای انسجام و دقت در تعیین پروژه‌های این مسیر، از رتبه‌بندی پیمانکاران در سازمان مدیریت و برنامه بودجه کشور استفاده شد.

تأمین مالی این پروژه‌ها به نحوی مطلوب باید به دولت، شرکت‌های بزرگ و عموم مردم سپرده شود. برخی از آن‌ها در حیطه مسئولیت دولت است، برخی از آن‌ها در حیطه مسئولیت شرکت‌های بزرگ است و برخی از آن‌ها در حیطه مسئولیت عموم مردم می‌باشد، برخی دیگر نیز بطور مشترک، مسئولیت دو بخش از این سه بخش و یا مسئولیت مشترک هر سه بخش می‌باشد. در واقع، این الگوی تأمین مالی، بطور مختصر مطابق شکل زیر، در ۷ بخش قابل تقسیم است:

این هفت حالت از این قرارند:

- زیرساخت‌هایی که فقط دولت باید متولی تأمین مالی آن باشد.
- زیرساخت‌هایی که فقط شرکت‌های بزرگ باید متولی تأمین مالی آن باشند.
- زیرساخت‌هایی که فقط بخش سوم اقتصاد باید متولی تأمین مالی آن باشد.
- زیرساخت‌هایی که دولت و شرکت‌های بزرگ، باید متولی تأمین مالی آن باشند.
- زیرساخت‌هایی که شرکت‌های بزرگ و بخش سوم اقتصاد، باید متولی تأمین مالی آن باشند.
- زیرساخت‌هایی که بخش سوم اقتصاد و دولت، باید متولی تأمین مالی آن باشند.
- زیرساخت‌هایی که دولت، شرکت‌های بزرگ و بخش سوم اقتصاد باید متولی تأمین مالی آن باشند.

پیشنهادها

راهکار ما برای این مسأله، الگوی مردمی تأمین مالی مناسک با بسترسازی دولت و مشارکت شرکت‌های دولتی است. برای چالش‌های فوق می‌توان راهکارهای ذیل را پیشنهاد داد:

- کرادفاندینگ مبتنی بر هبه و صدقه
- کرادفاندینگ مبتنی بر سرمایه‌گذاری
- کرادفاندینگ مبتنی بر اعطای پاداش
- کرادفاندینگ مبتنی بر قرض بدون بهره
- حمایت از تشکل‌های مردمی توسط دولت
- تهیه الگوی جامع تأمین مالی آیین‌های دینی
- ایجاد نهاد مخصوص «تعظیم شعائر» در دولت با کمیته‌های تخصصی
- توجه بیشتر از سوی رسانه‌های رسمی برای آیین‌های شادمانه‌ی دینی
- تسهیل قوانین توسط مجلس شورای اسلامی برای تأمین مالی آیین‌های دینی
- فرهنگ‌سازی جهت تأمین مالی آیین‌های دینی توسط رسانه‌های رسمی و غیررسمی
- تخصیص بخشی از بودجه‌ی مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها به تأمین مالی آیین‌های دینی
- ارائه گزارش دقیق از آثار مثبت آیین‌های دینی در جامعه و توجیه مخاطبان
- فعال‌سازی واحد سازمانی و سازوکارهای شناسایی و جذب منابع مالی مردمی (واقفین و خیرین …)
- افزایش بهره‌وری سازمانی و عملیاتی و کاهش هزینه‌های ستادی
- طراحی و استقرار سازوکار تقنین-تشویقی جذب منابع مالی دستگاههای دولتی مرتبط با فعالیت کانون‌های فرهنگی مساجد
- گردآوری بانک جامع آمار و اطلاعات آیین‌های دینی و متولیان این آیین‌ها
- شنأیت بخشیدن به «ارزیابی» در فرایند مدیریت و سیاستگذاری کانون‌های فرهنگی مساجد
- تدوین سند تعیین وظایف موضوعی بین نهادهای فعال در صحن مسجد
- تخصصی‌سازی کانون‌های فرهنگی مساجد
- نذر فرهنگی یا ترویج فرهنگ مشارکت همگانی در تأمین مالی هیأت
- تولید و فروش محصولات فرهنگی
- استقبال از طرح‌های کارآفرینی
- توسعه موقوفه‌های مسجد با الگوی وقف خاص با استفاده از کمک‌های کلان
- توسعه موقوفه‌های مسجد با الگوی وقف جمعی با استفاده از سرمایه‌های خرد مردمی
- اجاره دادن فضاهای داخلی مسجد برای فعالیت‌های ورزشی و فرهنگی و یا مراسم مختلف
- مشارکت در راه‌اندازی یک بنگاه اقتصادی مانند یک واحد تولیدی، نانواپی و…
- احداث زیرساخت‌های عمرانی برای برگزاری مراسمات گوناگون مانند سالن‌های اجتماعات شناسایی خیرین محلی و منطقه‌ای
- مشارکت دادن خیرین مسجد در انجام پروژه‌های عمرانی
- رایزنی اعضای هیئت امنا با خیرین فرامحلی و استانی جهت جذب اعتبارات
- بهره‌گیری از ظرفیت خیرین در حل معضلات فرهنگی اجتماعی محله
- استقرار یک نظام کمک‌رسانی جهت جذب کمک‌های خرد مردمی
- تشویق خیرین به وقف بخش‌های متنوعی از دارایی‌های منقول و غیرمنقول خود برای مساجد
- تبلیغ جهت دریافت کمک‌های خرد به‌صورت پیوسته از نمازگزاران
- رایزنی با مسئولین استانی به‌ویژه اداره کل اوقاف و امور خیریه و دفتر امام جمعه
- ارتباط با خیرین محلی و استانی جهت جذب اعتبارات
- تأسیس واحدهای فرهنگی، هنری و ورزشی در مساجد برای جذب جوانان محله و منطقه
- بازسازی و نوسازی واحدهای فرهنگی، هنری و ورزشی مانند کتابخانه و سالن ورزشی
- ارائه گزارش شفاهی و کتبی مالی سالانه به مردم و خیرین و نهادهای نظارتی
- استفاده از افراد آشنا به مسائل حقوقی برای اتقان امور و اطمینان از صحت فعالیت‌های اقتصادی
- نگارش چشم‌انداز آینده آیین‌های دینی و تعیین اهداف کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت آن‌ها
- تعیین برنامه‌ها و پروژه‌های کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت
- استفاده از نظرات کارشناسان عمرانی و فرهنگی در تهیه طرح‌های عمرانی و فرهنگی (صیاف‌زاده، سجادی، عباسی: ۱۳۹۹)